

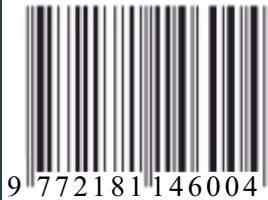
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

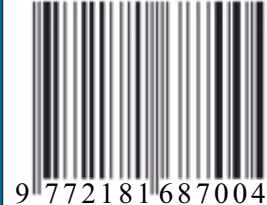
1/2024

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

1/2024

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal

2024, № 1, yanvar

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha, **tarix** fanlari bo'yicha 2023 yil 29 avgustdan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Moldova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoira Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, dotsent

Jumayev Jura, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Klichev Qybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori, dotsent

G'aybulayeva Nafisa Izattullayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

MUNDARIJA * СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS**

ANIQ VA TABIIY FANLAR * EXACT AND NATURAL SCIENCES *** ТОЧНЫЕ И ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ**

Расулов В.Р., Расулов Р.Я., Маматова М.А., Уринова К.К.	Одно-, двух и трёхфотонный линейно-циркулярный дихроизм в моноатомных слоях дихалькогенидов переходных металлов	4
Kengboyev S.A., Safarov N.M., Usmanov I.A., Babajanov J.E.	Sanoat tikuv mashinalari mokisini azotlash va borlash jarayonidan so'ng uning ichki devoridagi harorat kuchlanishi tadqiqi	12
Расулов В.Р., Расулов Р.Я., Насиров М.Х., Уринова К.К.	Матричные элементы одно- и многофотонных межзонных оптических переходов в монослоях дихалькогенидных металлов	20
Qurbonov G'.	Fazoda tekislik hamda to'g'ri chiziqli tenglamalarining tatbiqlari	26
Shamsiddinova M.U.	Bir faktorli regressiyaning chiziqli hollarida eng kichik kvadratlar usulini qo'llash	37
Тулакова З.Р.	Внутренняя задача Неймана для эллиптического уравнения с тремя сингулярными коэффициентами	42
Raxmatov I.I., Samiyev K.A., Mirzayev M.S.	O'zbekiston iqlim sharoitida 300 kw quvvatga ega tarmoqqa ulangan quyosh fotoelektrik tizimining samaradorlik tahlili	49
Kengboyev S.A., Safarov N.M., Usmanov I.A., Babajanov J.E.	Tikuv mashinalarining moki va moki g'altagiga kimyoviy-termik ishlov berishda issiqlik kuchlanishi va deformatsiyasining tadqiqi	56
Шарипов М.З., Рузиева Д.С., Эргашева Н.М., Зокирова З.М.	Исследование оптических и магнитооптических свойств некоторых слабых ферромагнетиков	61
Niyozov E.D., Norov I.I., Razzoqov H.Q.	Avtoklavlangan yacheykali gazbeton ishlab chiqarish texnologiyasi	66
Бердимуратов Х.Т., Зарипов Р.Х., Абдухалилова М.А.	Нормативные критерии и методы применения подходящей температуры для солода	70
Esanov H.Q., Barotova M.O., Davronova A.O.	Buxoro vohasining tabiiy holda o'sadigan foydali o'simliklari tasnifi	74
Mirzayeva Sh.U., Dilliyeva M.D.	Qishloq xo'jalik mahsulotlarini saqlash texnologiyasi tendensiyalari	79
Qobilov A.M., Ikromova H.S.	Baliqchilik suv havzalaridagi tabiiy ozuqalar va ularning baliqchilikda tutgan o'rni	89
Ikromova M.L., Bo'riyev S.B., Yuldoshov L.T., Karimova M.F.	Buxoro viloyatining qurg'oq va sho'rlangan tuproqlarida g'o'zada xlorellaning qo'llanilishi	94
Жалилов Ш.Н., Бахромов Б.Б., Темирова Г.Ф., Хайруллаева К.А.	Исследование физико-химических свойств мочевино-формальдегидных смол с методом ИК-спектроскопии	98

Shaxriddinov F.F., Ibragimov A.K., Bozorova B.A., Yuldashova R.G.	Oziq-ovqat mahsulotlarini vitaminlar bilan boyitish usullari	103
Бердимуратов Х.Т., Рахмонов Э.К., Абдухалилова М.А., Эркинова Г.У., Шойматова Х.К.	Анализ изменения содержания белка в солоде при замачивании ячменя	110
TILSHUNOSLIK *** LINGUISTICS *** ЯЗЫКОЗНАНИЕ		
Нигматова Л.Х.	Контрастивная лингвистика в современном языкознании	119
Bobokalonov R.R., Atoyeva G.A.	G'arb tilshunosligida til va nutq bahsi	124
Ataboyev N.B., Abdullayeva N.A.	Inglizcha va o'zbekcha diniy matnlar koprus tahlilida islomiy terminlar va iboralar tadqiqi	129
Bobokalonov R.R., Bekmurodova S.M.	Noverbal nutqning neyropsixolingvistik shartlari va sabablari	133
Bobokalonov O.O., Shamsiyeva U.I., Bekmurodova S.M.	Impact of neuropsycholinguistics on French-speaking society	139
Kuldosheva Sh.O.	Ingliz va o'zbek tillarida pretsedent nomlarning qiyosiy lingvokulturologik tahlili	145
Bobokalonov R.R., Boboqulova M.Sh.	Neyropsixolingvistika: lingvistik shaxsni xarizmalı insonga integratsiyalash	150
Mayliyeva G.B.	O'zbek va ingliz tillarida sifatning semantik xususiyatlari (T.Drayzerning "Baxtiqaro Kerri" asari 2-bobi tahlili misolida)	156
Bafoyeva N.A.	Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani toponimiyasining fonetik, leksik-semantik va so'z qurilishi tahlili	161
Bobokalonov R.R., Nurmatova M.F.	Ayollar nutqining lingvodidaktik xususiyatlari	168
Ruziyeva N.X.	Rate of imposition as the main factor of influencing politeness	176
Qosimova N.F., Safarova Z.Z.	Meaning, inference, and the role of maxims in connection with word stress in pragmatics	181
Sharipova D.Sh.	The place of the symbol in the system of tropics	185
Ummatkulova Ch.A.	Utilizing podcasts to enhance students' listening and speaking skills	192
Rasulov Z.I., Xikmatova Sh.U.	Milliy-madaniy xususiyatga ega til birliklari - ekvivalentsiz leksika va realiyalarni tarjima qilish usullari	198
Xolmuxamedov B.F.	Milliy korpusga bo'lgan ehtiyoj	202
Намозова К.Б.	Тўй маросимлари лексикасининг миллий-маданий хусусиятларининг ўрганилиши	207
Rahmatullayev Sh.N.	O'zlashma so'zlar asosida shakllangan antroponimlar	214
Kaxorova N.N.	Reading as psycholinguistic process	218
Холматова В.Н.	Сўрок тузилмаларнинг коммуникатив мазмунидаги силжишлар	222
Mahmudova N.R.	Gradatsiyaning pertseptiv belgilari konseptual sferada farqlanishi	227
Mehmonova Y.Ch.	Terminologik kollokatsiyalarning xususiyatlari va ularning ishlatilishi	234
Tursunov M.M., Egamova Sh.A.	"Hayot" konsepti yordamida ingliz va o'zbek frazeologik olamini tasvirlash yo'llari	239
Ataboyev N.B.	Korpus lingistikasi: korpus tahlil metodlari yordamida til leksik qatlamining boyishi tadqiqi	244
Valiyeva N.Sh.	Structural aspects of formation and development of chemical terminology	251
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Ражабов Д.З., Жамилова Б.С.	Болалар адабиётининг моҳир тадқиқотчиси	257

Kurbonova N.R., Ikromova N.I.	Diving into meaning: a thorough exploration of Ted Hughe's "The thought fox"	262
Kakharova M.Y.	The specific features of crossover literature	266
Khodjaeva D.I., Khametov I.R.	Coleridge essence: analysis of elements of romanticism and eco-themes	272
Latipov H.R.	In the case of love and Orifona observation	278
Mirzoyeva Y.Y.	Istiora, tashbeh va metaforalarning o'xshash va farqli xususiyatlari tahlili ("Ming bir kecha" asari ayrim hikoyatlari misolida)	283
Rahmonova Sh.R.	O'zbek mumtoz adabiyotida ijtimoiy faol ayollar obrazining badiiy talqini	288
Очилов Н.С.	Стилистик конвергенцияларнинг таржимада берилиши муаммолари (Оскар Уайльднинг "Дориан Грей сурати" романи мисолида)	293
Hayitov Sh.A., Barotova X.J.	Husayn Boyqaro va Oroqbegim	298
Авезова Д.С., Петрова Н.Е.	Псевдонимы творческих личностей	305
Niyazova M.Kh., Subxonova N.M.	Depiction of isolation in the novel "Robinson Crusoe" by Daniel Defoe	310
Jo'rayeva M.A.	Zamonaviy o'zbek adabiyotida nafs talqinidagi novatorlik xususiyatlari (Asqar Mahkam ijodi misolida)	315
Саидова М.Р., Петрова Н.Е.	Свободолюбивая лирика Пушкина	319
Adizova O.I.	Xalq og'zaki ijodi – madaniyat va qadriyatlarni mustahkamlovchi vosita	323
MATNSHUNOSLIK VA ADABIY MANBASHUNOSLIK *** TEXTOLGY AND LITERARY SOURCE STUDY *** ТЕКСТОЛОГИЯ И ЛИТЕРАТУРНОЕ ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ		
Omonov O.A.	"Zayn ul-arab" asarida Muhammad Hanafiy talqini	328
"NAVOIY GULSHANI"		
Axrorova Z.R.	"Nasoyimul muhabbat"da shayxlar talqini (Ibrohim Adham va Imom G'azzoliy misolida)	332
FALSAFA VA HUQUQ, SIYOSATSHUNOSLIK *** PHILOSOPHY, LAW AND POLITICAL SCIENCES *** ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО И ПОЛИТОЛОГИЯ		
Бафоев Ф.М.	Технологии искусственного интеллекта в исследованиях мировой политики и международных отношений	336
TARIX *** HISTORY *** ИСТОРИЯ		
Зокиров Б.Ч.	Бухоро Халқ Совет Республикасида қозилар қурултойининг ўтказилиши	340
PEDAGOGIKA *** PEDAGOGICS *** ПЕДАГОГИКА		
Niyozov A.K., Norqulova D.R.	"Kislotalar tarkibi, tuzilishi va nomlanishi" mavzusini o'qitishda Pinbord usulini qo'llanilishi	344
IQTISODIYOT *** ECONOMICS *** ЭКОНОМИКА		
Tursunov A.R., Axmedov A.A.	Ishlab chiqarish korxonalarida mahsulot sifatini yaxshilash	351
Жураев И.И.	Сирдарё вилоятининг иқтисодий хавфсизлигини ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичлар доирасида таҳлил қилиш	355
QUTLOV		
Жамилова Б.С.	Раҳматилла Баракаев – 70 ёшда	360

XALQ OG'ZAKI IJODI – MADANIYAT VA QADRIYATLARNI MUSTAHKAMLOVCHI VOSITA

Adizova Obodon Istamovna,
Buxoro davlat universiteti dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
obodon63@gmail.com

Annotatsiya. Folklorshunoslik janri uning tarixi va taraqqiyot tamoyillari yoritilgan. Folklor janrining kelib chiqishi, evolyutsiyasi, xususiyati va tuzilishiga oid ma'lumotlar aniqlab berilgani asoslangan. Shuningdek, maqolada xalq og'zaki ijodi, folklorshunoslik va xalq orasidan chiqqan yuksak shaxslarning asarlaridan namunalar jamlangan, avlodlarning asriy aloqalarini tushunishga yordam beruvchi ma'lumot va xususiyatlar tahlilga tortilgan. Fransiya folklorshunosligi ham boy tarixiy taraqqiyot bosqichlariga ega ekanligi haqida ma'lumotlar keltirilgan. Folklorga xos an'ana, urf-odat, qadriyat va milliylik tushunchalari o'rganilgan hamda ularga nisbatan munosabat ham e'tiborga olingan.

Kalit so'zlar: folklorshunos, xalq og'zaki ijodi, xarakter, urf-odat, tarixiy, etnografiya, tarixiy taraqqiyot, an'ana, urf-odat, qadriyat, milliylik, qo'shiq, o'smirlar o'yinlari, sport mashg'ulotlari, jamoat joylari, qishloq maydonlari, xiyobonlar.

УСТНОЕ НАРОДНОЕ ТВОРЧЕСТВО - СРЕДСТВО УКРЕПЛЕНИЯ КУЛЬТУРЫ И ЦЕННОСТЕЙ

Annotatsiya. Описывается жанр фольклора, его история и принципы развития. В его основе лежат сведения о происхождении, эволюции, особенностях и структуре фольклорного жанра. Также в статье собраны примеры фольклора, фольклористики и творчества высокопоставленных людей, а также проанализированы сведения и характеристики, помогающие понять исконные отношения поколений. Сообщается, что французский фольклор также имеет богатые исторические этапы развития. Изучались характерные для фольклора понятия традиции, обычаи, ценности и менталитет, а также учитывалось отношение к ним.

Ключевые слова: фольклорист, фольклор, персонаж, традиция, исторический, этнография, историческое развитие, традиция, обычаи, ценность, национальность, песня, молодежные игры, спортивные занятия, общественные места, деревенские площади, проспекты.

ORAL FOLK ART - A MEANS OF STRENGTHENING CULTURE AND VALUES

Abstract. Describes the genre of folklore, its history and principles of development. It is based on information about the origin, evolution, features and structure of the folklore genre. The article also contains examples of folklore, folkloristics and creativity of high-ranking people, and also analyzes information and characteristics that help to understand the primordial relations of generations. It is reported that French folklore also has rich historical stages of development. The concepts of tradition, customs, values and nationality characteristic of folklore were studied, and attitudes towards them were also taken into account.

Keywords: folklorist, folklore, character, tradition, historical, ethnography, historical development, tradition, custom, value, nationality, song, youth games, sports activities, public places, village squares, avenues.

Kirish. Dunyo xalqlarining ko'p asrlar davomida qaror topgan umummilliy qadriyatlarini tiklashda folklor eng asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Folklor xalq ommasining ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy, maishiy turmush tarzi, kundalik hayoti va ijodkorlik faoliyati bilan mahkam bog'langan o'ziga xos g'oyaviy-estetik tizimga ega og'zaki badiiy ijod sifatida yuzaga keldi va rivojlanishda davom etmoqda. Folklor xalq badiiy faoliyatining tarkibiy qismi, so'z san'atining og'zaki turi sanaladi. U uzoq va murakkab tarixga hamda taraqqiyot bosqichlariga ega.

Asosiy qism. Folklorning ijodkori xalqdir. U qabila, urug', elat, xalq yoki millatning mafkurasi va psixologiyasini aks ettiradi. Uning paydo bo'lishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Chunonchi, ovchi cho'qqida hayvon rasmini beixtiyor chizar yoki qanday qilib ov qilganligini urug'doshlariga aytib berar ekan, badiiy obraz yaratilayotganligini o'zi anglamaydi. Shu asnoda amaliy mulohazalar zahirida «san'at asari» tug'iladi:

rasm ovchiga yo‘l ko‘rsatar, raqs qushlar va hayvonlar harakatini takrorlash asosida ko‘rinmasdan ularga yaqinlashish yo‘li vazifasini bajarsa, qo‘shiq mehnat jarayonining ritmik regulyatori – sozlovchisi bo‘ladi.

Ibtidoiy jamiyatda folklor insonning hayot uchun kurash jarayonida vujudga kelib, qoyalardagi tasvirlar, bolta va boshqa mehnat qurollari qadimiy ajdodlarimizning tabiiy tuyg‘ularini ifoda etadi. Endigina uyg‘ona boshlagan badiiy ijod, iqtidor ularni ma‘naviy kuchning qo‘pol, amaliy ehtiyojlar asirligidan qutulishiga ko‘maklashadi. Albatta, eng qadimiy mehnat quroli – boltaning ifodasi hali san‘at asari bo‘la olmas, lekin ibtidoiy inson unda o‘z «ijodiyoti»ni ko‘rib, qanoat tuyg‘usini kechiradi.

Fransiyada folklorshunoslik taraqqiyotida Pol Sebillotning ikkita asari – Le Folklore de France (Guilmoto) et Le Folklore (Doin), et par celle, récente, d'un petit traité de Baffaele Corso, Folklore (Rome, éditions Leonardo da Vinci), ya‘ni Le Folklore de France (Guilmoto) va Le Folklore (Doin) va yaqinda Baffaele Corso tomonidan kichik risolaning nashr etilishi muhim ahamiyatga ega. Ular orqali Fransiya folklori haqida ko‘plab qiziqarli ma‘lumotlar olish mumkin. Jumladan, ommabop o‘yinlar va fransuz bolalar o‘yinlari va o‘yinchoqlariga oid ma‘lumotlarni aytib o‘tish joiz. Ularni o‘rganish ancha uzoq davrga boshlab boradi. Keltirilgan ma‘lumotlar orqali mumtoz antik davrda ham, nisbatan ibtidoiy bo‘lmagan Yevropa aholisi orasida ham bu borada muayyan o‘xshashliklar borligi ayonlashadi.

Xalq og‘zaki ijodiyotining dastlabki namunalari yuzaga keldi. M.Gorkiy uqtirganidek: «Kishilar juda qadimgi davridayoq orzu qilganlar. Faeton, Dedal va uning o‘g‘li Ikar hamda «uchar gilam» haqidagi afsonalar shundan dalolat beradi. Odamlar yerda tez harakat qilishni o‘rganganlar; daryoga uning oqimidan ham tez suzish istagi eshkak va yelkanni ixtiro qilishga olib keldi, uzoqdan turib dushman yoki maxluqni yo‘q qilishga intilish esa palaxmon va kamonlarning vujudga kelishiga sababchi bo‘ldi. Insonlar bir kechada juda ko‘p mato to‘qishni, eng yaxshi turar joy, hattoki «Qasr», ya‘ni dushman hamlasiga chidash bera oladigan mustahkam qo‘rg‘on qurishni xayol qildilar. Bu yo‘lda ular qadimiy mehnat qurollaridan charxni va mato to‘qish uchun ibtidoiy dastgohni yaratdilar hamda dono Vasilisa haqidagi ertakni ijod etdilar».[1] Shu zaylda mehnat jarayoni, ijtimoiy taraqqiyot tufayli uning turli tarmoqlarga taqsimlanishi o‘z navbatida, so‘z san‘atining ham shaklan, ham mazmunan boyib borishi, xilma-xil xarakter kasb etishini ta‘minladi. Aytaylik, og‘zaki so‘z san‘ati paydo bo‘lishi jarayonida odam so‘zning magik (ilohiy, sehrli) qudratiga sig‘inar, shu asosda o‘z xatti – harakatlarini belgilar va o‘z mehnatining samarasini baholar edi. Natijada so‘z marosim bilan bog‘lana boshladi, u yoki bu marosim mohiyatini ifoda etdi. Jamiyat taraqqiyoti o‘zgargan sari ijtimoiy tabaqalanish chuqurlasha bordi: xalq ikki ijtimoiy guruhga – hukmronlik mavqeidagi xo‘jayinlar va ularga itoat qilishga mahkum qilingan mehnatkashlar toifalariga bo‘lindi. Bu hol manfaatdorlik nuqtayi nazaridan ular o‘rtasida ma‘lum ziddiyatlarni keltirib chiqardi. Natijada folklorda zolimlardan norozilik, zolim kuchlarga nafrat motivlari paydo bo‘la boshladi. Mazlum omma hayot haqidagi tushunchalarini, ijtimoiy-siyosiy, tarixiy-falsafiy, badiiy-estetik, diniy-axloqiy qarashlarini ifoda etish bilan folklor asarlarining g‘oyaviy mazmundorlik jihatidan xalqchilligini ta‘minladi.

Yaqinda Galliya tarixchisi Kamil Jullian Mishelning tarixiy asarini tahlil etar ekan, shunday deydi: “Men undan oldin folklor so‘zini talaffuz qilish mumkin bo‘lgan tarixchi bo‘lganiga ishonmayman. Bizning olimlarimiz bu ishga endigina kirisha boshladilar, xalqlar hayotida xurofotlar yoki olomonning gaplari bilan o‘ynagan, endigina boshlanayotgan butun bir fan mavjud. U poygada g‘alaba qozongan kuni ... “[2] Yuqorida tilga olingan ko‘plab olimlar ushbu ishni tayyorladilar bu kichik kitob haqiqatan ham folklorning “jamoat foydasini e‘tirof etish” musobaqasida g‘alaba qozonishiga yordam beradi.

Folklorshunoslik o‘ziga xos janriy tabiatga, poetik shaklga, ichki mavzuviy tiplarga, obrazlar tizimi, motivlar tizmasi va ifoda-tasvir uslubiga egaligi jihatidan muhim ahamiyat kasb etadi. Bular muayyan janriy belgilari, badiiy-kompozitsion xususiyatlari, lingvopoetik unsurlari, band qurilishi, vazn va qofiyalanish tizimidagi o‘ziga xosliklar orqali yaxlit poetik tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Ularning vujudga kelishida xalq og‘zaki ijodi namunalari asos bo‘lib xizmat qiladi.

Folklorda xalq musiqasi tushunchasi «musiqi folklori» atamasi bilan ifodalansa, xalq san‘atining boshqa turlari, chunonchi, o‘ymakorlik, zargarlik, zardo‘zlik, kashtachilik (patdo‘zlik) singarilar “xalq amaliy san‘ati” termini ostida birlashadi, Xalq raqsi tushunchasi xalq xoreografiyasi (grekcha choreuo – xor jo‘rligida raqsga tushmoq va grapho – raqs harakatlarini maxsus belgilarda yozib olmoq) deb yuritiladi. Folklor asarlari jonli ijro jarayonidagina yashaydi. Uning ayrim janrlarida so‘z va kuy birgaligi yetakchi bo‘lsa, ayrimlarida sahna san‘ati unsurlari ustun turadi. Folklor namunalari ijrosi xilma-xil san‘at turlariga xos unsurlarni o‘zida mujassamlashtirgan. Uning talay namunalari so‘z va kuy uyg‘unligida ijro etiladi. Chunonchi, doston va termalarning do‘mbira, chanqovuz jo‘rligida, qo‘shiqlarning esa dutor, childirma bilan kuylanishi an‘ana tusini olgan.

Aksariyat folklor asarlarida so‘z yetakchi o‘rinni egallaydi. Ertak, afsona, naql, rivoyat, latifa, maqol va topishmoq janrlari shunday xarakterga ega. Xalq ertaklari hamda dramalarida harakat va mimika muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq ko‘pgina asarlar ijrosida kuy g‘oyaviy-badiiy mazmunni ifodalashda qimmatli

vosita bo'lsa-da, mazmunni ochuvchi asosiy vosita sifatida so'zning o'zni beqiyosdir. Bu folklorning so'z san'ati sifatidagi mohiyatini to'la-to'kis tasdiqlaydi. Xalq hamma zamonlarda ham o'z ijodiy faoliyati davomida mehnatni va mehnat kishisini, uning yuksak ma'naviy jismoniy go'zalligini kuylashdan tolmadi. Uning g'oyaviy va estetik qarashlari insonning buyuk bunyodkorlik faoliyati, jismoniy va axloqiy sog'lomlasha boruvi, ma'naviyati va e'tiqodining teranlashuvi bilan takomillasha bordi. Natijada xalq o'z ijodida barcha yovuzlig-u yomonliklar, noxushlig-u toshbag'irliklar, shafqatsizlig-u qabohatlarni ezgulikni sharaflashga xizmat qiluvchi motiv tarzida talqin qildi, shu sababli folklorlarda mehnat kishisi hamisha g'olib, mag'lublikni bilmaydi. Folklorlarda xalq optimizmi yengilmas qudratga ega pafos darajasiga ko'tarilgan.

Folklor yuksak badiiyligi bilan ham ajralib turadi. Unda voqelikni ifodalashning doston, ertak, maqol qo'shiq, topishmoq, afsona, rivoyat va askiya singari xilma-xil janrlari shakllangan. Xalq ijodiyotining voqelikni badiiy umumlashtirish oyin (prinsip)larida, shuningdek, bir qator kompozitsion usul (priyom)larida, chunonchi, syujet va uning uzvlari, obrazlilik, tasviriy vositalarida talay o'ziga xosliklar mavjud.

Folklorlarda tasvirlangan voqelik vaqt (zamon) e'tiboriga ko'ra o'tmishga daxldor, shu sababli u yoki bu janr tabiatida, shuningdek, til xususiyatlarida o'sha qadimiy izlargina saqlanib qolgan. Folklor asarlariga xos jonli so'zlashuv tili, arxaiik ifodalar va dialektizmlar xalq ijodiyoti namunalari uchun norma sanaladi. Bu xususiyati bilan folklor tili adabiy jihatdan sayqallangan badiiy adabiyot tilidan farq qiladi. Folklor tili – muttasil harakatdagi jonli so'zlashuv tili bo'lib, hamma zamonlarda ham adabiy tilning boyish manbai bo'lib keldi va shunday bo'lib qoladi. Chunki, xalq og'zaki ijodi namunalarini yozib olish, maxsus tadqiq qilish nafaqat folklor janrlarining mukammal tasnifini yaratishda, balki ularning boshqa fanlar bilan bog'liqligini asoslashda, folklor an'analari bilan aloqador poetik qonuniyatlarning yuzaga kelishida ham, ularning o'zaro bog'liqlikda taraqqiy topganini dalillashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Barcha tillarda folklorning an'anaviy va zamonaviy, oddiy va metaforik, she'riy va nasriy turlari keng tarqalgan. Har bir xalq folklorshunosligida ularning hayotni idrok etish tarzi, o'z madaniy turmush sharoiti, yashash hududi bilan bog'liq narsalar tasviri yoritib boriladi. Xalq og'zaki ijodida an'anaviy syujet, motiv va obrazlardan foydalanishdagi mahorat kuzatiladi. Ular o'ziga xos poetik-kompozitsion xususiyatlarga va badiiy-estetik vazifalarga ega. Lingvopoetik ifoda va tasvir vositalarining qo'llanilishi xalqlar tomonidan yaratilgan asarlarning g'oyaviy-badiiy qimmatini yanada oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, folklor asarlaridagi qofiyalanish tizimi, obrazlar va motivlar tarkibi alohida e'tiborni tortadi. Obrazlar tarkibida ham bir-biriga o'xshashlik va yaqinliklar borligi namoyon bo'ladi. Ularda obrazlar yo individuallashtirish, yoki umumlashtirish orqali tipiklashtiriladi. Jahon xalqlari adabiyotshunosligida asrlar davomida rivojlanib, sayqallanib kelgan folklor asarlari barcha xalqlarda birdek boyitib borilganligi kuzatiladi.

Shuni aytish joizki, folklor qadim zamonlarda jamoaning ommaviy ijodi sifatida yuzaga kelgan janr edi. Ilk namunalariyoq hammabop va ommabop to'qilgan bo'lib, uning ijrosiga mo'ljallangan. O'sha zamonlarda shaxsiy ijodkor jamoadan hali to'la-to'kis ajralib chiqmagan edi. Ijtimoiy – siyosiy munosabatlarning takomillasha borishi, xalq estetik tafakkurining o'sishi va mehnat taqsimotining chuqurlashuvi jarayonida davrlar o'tishi bilan alohida ijrochilar – qo'shiqchilar, ertakchilar, baxshilar, qissasoz-u qissaxonlar, latifago'ylar (bازلago'ylar), hazzollar (hazilkashlar), qiziqchilar, xalfalar o'z mahoratlari bilan yarqirab ko'rina boshladilar. Shuning uchun folklor asarini aniq ijodkorga nisbat berib bo'lmaydi. Ularning yaratilishi paytini ham aniq ko'rsatishning imkoni yo'q. Chunki folklor asari uzoq muddatli ijodiy jarayonda og'izdan-og'izga, avlod-dan-avlodga, ustozdan – shogirdga o'tib yuzaga keladi va yashaydi. Folklor asarlari muallifining noaniqligi – anonimligi (grek anonumis-no'malum) o'sha asarning qachonlardir individual ijodkor tomonidan yaratilganligini inkor etmaydi. V.G.Belinskiy aytganidek, folklorlarda «mashhur nomlar yo'q, uning muallifi hamisha xalqdir. Uning navqiron xalq yoki qabila ichki va tashqi hayotining jimjimalarsiz va aniq tasvirlangan oddiy va soddagina qo'shiqlarini kim to'qiganini hech kim bilmaydi... va bu qo'shiq urug'dan – urug'ga, avlod-dan-avlodga o'tadi; va vaqtlar o'tishi bilan o'zgarib boradi; goh uni qisqartirishsa, goh uzaytirishadi, goh yangidan to'qishadi, goh unga boshqa qo'shiqni ulashsa, goh unga qo'shimcha qilib boshqa bir qo'shiqni to'qishadi – Shunda qo'shiqdan doston chiqadi. Faqat xalq unga o'zini muallif sanay oladi. Adabiyotda esa xalq hayotining turli tomonlarini o'z aqliy faoliyatlarida aks ettiruvchi alohida shaxslar uning qahramonidir. Adabiyotda shaxs to'la huquq bilan maydonga chiqadi va adabiy bosqich hamisha shaxslarning nomi bilan ajralib turadi».[3] Ko'rinib turibdiki, folklor asarlari qachonlardir noma'lum shaxs (indivud) tomonidan to'qilsa-da, og'izdan-og'izga, avlod-dan-avlodga o'tish jarayonida jamoa (kollektiv) ijodkorligi namunasiga aylanadi; jamoa ijodiy salohiyatidan to'lishib, mukammallashib, g'oyaviy-badiiy kamolot kasb eta boradi.

Abdurauf Fitrat bu masalaga o'z munosabatini bildiradi turib, og'zaki va yozma adabiyotlarning o'zaro tafavutli xususiyatlariga to'xtalarkan, «buning ayirmasi yozma bo'lmasligida, yo egasining ma'lum

emasligini»ni ta'kidlab, «har bir doston, maqol, topishmoq, ashula, asosan, bir kishi tomonidan chiqariladirda, so'ngra umumiy lashib ketadir», - deya folklor asari ham individual ijoddan boshlanishi, so'ngra «umumiy lashib» jamoa ijodi mahsuliga aylanishiga ishora qiladi. Shu bilan birga u folklorning asl mohiyatini unda aks etgan xalqona ruhda deb biladi: «...el adabiyotini «adabiyot»dan (tor san'atkorona adabiyotdan) ayirg'on narsa, uning yozilmaganligi emas, uning *ruhidir*. U soddadir, tabiiydir, ko'pchilikning zavqiga yararlikdir!»[4] Shu ma'noda folklor betimsol og'zaki badiiy – ma'naviy boylik ijodkori bo'lgan xalqning o'z badiiy tarixidir.

Folklor asarlari og'izdan-og'izga o'tishi tufayli shaklan va mazmunan qanaqa o'zgarishga uchramasin, bu hol uning g'oyaviy – badiiy, ijtimoiy-estetik qimmatini tushirmaydi. Chunki unda ijodkor xalqning voqelikka munosabati aks etgan. Folklor asarlarining og'izdan-og'izga o'tib, uzoq asrlar davomida yashab kelayotganining asosiy sababi ham shunda. Xalqning asrlar davomida shakllangan badiiy zavqi, urf-odati, qadimiy qadriyatlar, didi bor ekan, folklor hamisha shu xalqona estetik prinsipga amal qilib yashaydi.

Folklor xalq ommasining ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy, maishiy turmush tarzi, kundalik hayoti va ijodkorlik faoliyati bilan mahkam bog'langan, o'ziga xos g'oyaviy-estetik tizimga ega og'zaki badiiy ijod sifatida yuzaga keldi va rivojlanishda davom etmoqda. Folklor xalq badiiy faoliyatining tarkibiy qismi, so'z san'atining og'zaki turi sanaladi. U uzoq va murakkab tarixga hamda taraqqiyot bosqichlariga ega.

Inson nutqi shakllanishi bilan og'zaki ijod ham yuzaga kela boshlagan. Xalq poetik ijodining dastlabki bosqichi ibtidoiy inson faoliyatining turli shakllari bilan uzviy bog'langan bo'lib, ibtidoiy davr kishilarining diniy, mifologik qarashlari, boshlang'ich ilmiy bilimlari, tabiat va jamiyat haqidagi tasavvurlarini aks ettirishi bilan xarakterlanadi. To'g'ri, qadimiy folklor namunalari bizgacha to'liq yetib kelmagan. Shunday bo'lsa-da, ularning ayrim izlari-yu qoldiqlari, turli tasavvur va qarashlari haqida eng qadimgi ba'zi tarixiy yodgorliklar, ilmiy asar va yodnomalar orqali bilishimiz mumkin.

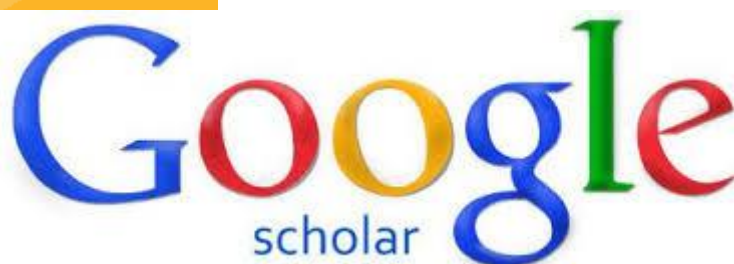
Xulosa qilib aytganda, ma'lum bir xalqqa mansub folklor janrini yana boshqa bir millat folklorida boshqacha nom bilan bo'lsa-da uchratish jahon xalqlari folkloridagi janrlarning mushtarakligidan, ularning aksariyati genetik asosdoshligidan dalolat beradi.

ADABIYOTLAR:

1. Gorkiy M. *Adabiyot haqida*. – T.: O'zadabiynashr, 1962. B.264-265.
2. Белинский В.Г. *Полн. Собр. Соч. В. 13-и томах, Т. 5*. – М., 1954, – 625 с.
3. Abdurauf Fitrat. *Adabiyot qoidalari*. – T.: «O'qituvchi», 1995. B.82-83.
4. Adizova O.I. *The exceptional in the works of Van Gennep. Special issue ijsir april 2023 issn 2277-3630 (online), published by international journal of social sciences & interdisciplinary research., comparative study of literature, comparative linguistics, translation studies ,2023. – P.121-126.*
5. Adizova O.I. *Folklorshunoslikka bir nazar. Zamonaviy psixologiya, pedagogikada fan, ta'lim va amaliyot integratsiyasi: muammo va yechimlar. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi tezislari to'plamini 30-aprel 2023-yil. B.127-131.*
6. Adizova O.I. *Les contes biographiques et esthétiques. Innovative Development in Educational Activities ISSN: 2181-3523 VOLUME 2 | ISSUE 6 | 2023 Scientific Journal Impact Factor (SJIF): 5.938.*
7. Adizova O. I. *Medieval Tales and Fairy Tales in the 17th Century. Journal of Survey in Fisheries Sciences 10(2S) 1689-1697, 2023.*
8. Arnold Van Gennep *Le folklore. Croyances et coutumes populaires françaises. Paris : Librairie Stock, 1924, 16 p. Édition complétée le 3 août, 2009 à Chicoutimi, Ville de Saguenay, Québec.*
9. Пропп В.Я. *Фольклор и действительность. Избранные статьи. Москва: издательство «Наука», 1976. – С.16.*
10. Adizova, Obodon. *"Les contes biographiques et esthétiques." Центр научных публикаций (buxdu. uz) 32.32 (2023).*
11. Istamovna, Adizova Obodon. *"The exceptional in the works of van gennep." International journal of social science & interdisciplinary research ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 12 (2023): 122-125.*
12. Adizova, Obodon Istamovna. *"History and etymology of the fairy tale." Educational Research in Universal Sciences 2.1 SPECIAL (2023): 121-126.*
13. Adizova, Obodon Istamovna. *"A look at folklore." Academic research in educational sciences 4.TMA Conference (2023): 88-91.*
14. Adizova, O. I. *"Reflection of the Creative Personality on The Basis of The Biographical Method In Works Of Art." Indonesian Journal of Innovation Studies 18 (2022).*

LITERARY CRITICISM

15. Adizova, Obodon, and Zulfiya Berdiyeva. *"Le rôle de la methode biographique dans la critique littéraire française."* Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes. 2022.
16. Adizova, Obodon. "Aziz Qayumovning ilmiy-biografik asarlarida ijodkorning tadqiqotchilik mahorati xususida." *Центр научных публикаций (buxdu. uz)* 6.2 (2020).
17. Адизова, Ободон Истамовна. "Charle ogoustine de sainte-beuve is a founder of biographical method." *Иностранные языки в Узбекистане* 4 (2019): 241-247.
18. Istamovna, Adizova Obodon, and Toirova Mavluda Hamidovna. "About the Way of Life of Zahiriddin Muhammad Babur in His Creative Activity."
19. Narzullaeva, D.B. (2023, January). History of the translation of the quran into french. in international conferences (Vol. 1, No. 2, pp. 116-118). <http://erus.uz/index.php/cf/article/view/1495>
20. Sarimsoqov B. *O'zbek folklorining janr sostavi // O'zbek folklori ocherklari. Uch tomlik. 1-tom.* – T.: «Fan», 1988, 82-83-b.

**"SCIENTIFIC REPORTS
OF BUKHARA STATE
UNIVERSITY"**

The journal was composed
in the Editorial and
Publishing Department of
Bukhara State University.

Editorial address:

Bukhara, 200117
Bukhara State University, main
building, 2nd floor, room 219.
Editorial and Publishing
Department.
[https://buxdu.uz/32-buxoro-
davlat-universiteti-ilmiy-
axboroti/131/131-buxoro-davlat-
universiteti-ilmiy-axboroti/](https://buxdu.uz/32-buxoro-davlat-universiteti-ilmiy-axboroti/131/131-buxoro-davlat-universiteti-ilmiy-axboroti/)
e-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

Printing was permitted
30.01.2024 y. Paper format
60x84,1/8. Printed in express
printing method. Conditional
printing plate – 35,30.
Circulation 70. Order № 30.
Price is negotiable.
Published in the printing house
"BUKHARAHAMD PRINT" LLC
Address: Bukhara,
K.Murtazayev street, 344